

جایگاه انفاق و خاستگاه اجتماعی - اقتصادی آن

مطالعه موردی: شهر بهبهان*

تاریخ دریافت: ۸۷/۳/۲۸

تاریخ تأیید: ۸۷/۷/۲۵

میثم موسایی**

چکیده

در این مقاله رفتارهای انفاق گونه مردم بهبهان بررسی شده است. منظور از انفاق، پرداخت‌های مالی واجب و مستحب به وسیله خانوارها به نیازمندان است و هدف تحقیق این است که مشخص شود، در جامعه مورد مطالعه چند درصد از مردم انفاق می‌کنند و چه اندازه به این رفتار دینی اعتقاد دارند؟ هدف دیگر این است که نشان دهد، آیا متغیرهای زمینه‌ای که نقش مهمی در تعیین پایگاه اجتماعی افراد دارند (مانند درآمد و تحصیلات) با رفتارهای انفاق گونه و اعتقاد به آن رابطه معنادار دارد، یا نه؟ روش مقاله در بخش نظری کتابخانه‌ای، در بخش مطالعات میدانی، توصیفی مقطعی بوده و جمع‌آوری اطلاعات به روش پرسشنامه صورت گرفته و در تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های شناخته شده آمار توصیفی و استنباطی و برای مطالعه روابط معناداری از آماره کای اسکویر استفاده شده است. واحد تحلیل سرپرست خانوار و تعداد نمونه‌ها ۴۴۴ خانواده بوده که به صورت تصادفی ساده در سطح شهر بهبهان انتخاب شده‌اند. نتیجه‌ها، حاکی است که درصد قابل توجهی از جامعه مورد مطالعه، انفاق‌های واجب و مستحب را پرداخت می‌کنند و انفاق‌های واجب و مستحب با درآمد و تحصیلات (متغیرهای تعیین کننده پایگاه اجتماعی) رابطه معنادار دارند.

واژگان کلیدی: بهبهان، انفاق، تأمین اجتماعی، نوع دوستی و مالیات‌های اسلامی.

طبقه‌بندی JEL: I32, D14

*. این مقاله از طرح تحقیقاتی مصوب معاونت پژوهشی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران که با بودجه دانشگاه تأمین شده استخراج شده است.

Email: mousaee@ut.ac.ir

** . دانشیار گروه برنامه‌ریزی اجتماعی دانشگاه تهران.

مقدمه

امروزه به‌رغم پیشرفت‌های چشم‌گیر اقتصادی، فقر به‌صورت یکی از مشکل‌های اساسی در همه کشورها مطرح است. افزون بر فراهم‌ساختن زمینه‌های کار و اشتغال، پرداخت‌های انتقالی و پدیدآوردن نظام تأمین اجتماعی به‌صورت بخشی از اقدام‌های اساسی در همه کشورها برای رفع فقر به‌کار گرفته شده‌اند. پرداخت‌های انتقالی و فراهم‌ساختن تأمین اجتماعی در همه نظام‌های اقتصادی با درجاتی از شدت و ضعف در جایگاه اصلی‌ترین راهکار برای مقابله با آسیب‌های اقتصادی از جمله کاهش فقر مورد استفاده قرار گرفته‌اند، حتی در نظام‌های سرمایه‌داری نیز برای حفظ موجودیت خود از این ابزار استفاده می‌شود. اما آنچه در دنیای معاصر، همه نظام‌های تأمین اجتماعی را با مشکل روبه‌رو کرده و در واقع محل ضعف همه آنها شمرده می‌شود، منبع تأمین اجتماعی است که دولت‌ها را با مشکل روبه‌رو کرده است.

در اسلام نظام تأمین اجتماعی مبتنی بر کمک‌های داوطلبانه و با هدف تقرّب به ذات اقدس الهی صورت می‌گیرد و این کمک‌ها که برخی از وقت‌ها واجب یا مستحب هستند تحت عنوان انفاق قرار می‌گیرند. دامنه این انفاق‌ها در اسلام آنچنان وسیع و متنوع است که هیچ جای شکی باقی نمی‌گذارد که می‌توان با اتکا به آنها یک نظام تأمین اجتماعی بنا نهاد که از منبع مالی لازم برای رفع فقر و پدیدآوردن امنیت اقتصادی برای آسیب‌دیدگان جامعه برخوردار باشد. زکات و خمس دو منبع از این انفاق‌ها شمرده می‌شوند که واجب‌اند و دامنه هر دو آنها گسترده و فراگیر است. دایره زکات در صدر اسلام تمام فعالیت‌های اقتصادی، از جمله زراعت، دامداری، صنعت و تجارت را در برمی‌گرفت و در حال حاضر نیز براساس فتواهای برخی از فقیهان به موارد خاص منحصر نبوده و قابل تعمیم به موردهای جدید نیز است. خمس نیز براساس فقه امامیه افزون بر غنایم، شامل هرگونه درآمد سالانه مازاد بر مخارج مصرفی است بنابراین، می‌توان گفت یک پنجم پس‌انداز سالانه طبق این دیدگاه مشمول خمس است. به‌طور مثال اگر میل نهایی به مصرف برای درآمد قابل تصرف در جامعه‌ای مانند جامعه ما حدود ۰/۷۵ باشد میل نهایی به پس‌انداز برای درآمد قابل تصرف حدود ۲۵ درصد است. یک‌چهارم درآمد قابل تصرف خانواده‌ها پس‌انداز شده و در نتیجه خمس آن چیزی حدود ۶ درصد درآمد قابل تصرف سال جدید

آنها خواهد شد و این مبلغ قابل توجهی است و از آن مهمتر اینکه با فرض قبول افزایش میل نهایی به مصرف در نتیجه افزایش درآمد ملی می توان به سادگی نشان داد که خمس نسبت به مالیات اثر فوق العاده ای بر کاهش نابرابری خواهد داشت. علت آن این است که با قبول شرط پیش گفته که امروزه تجربه آن را تأیید کرده است، نرخ مالیات نسبت به درآمد تصاعدی می شود در حالی که نسبت به مأخذ خود که پس انداز است همیشه نرخ ثابت ۲ درصدی دارد. به هر حال خمس منبع بسیار عظیمی است و می تواند به صورت منبعی مطمئن برای تأمین اجتماعی مورد استفاده قرار گیرد.* افزون بر خمس و زکات، انفاق های

*. با فرض اینکه میل نهایی به مصرف برابر ۷۵/۱ میل نهایی به پس انداز برابر ۲۵/۱ باشد اگر خمس را با T نشان دهیم در سطح ملی میزان خمس سال جاری برابر است با:

$$T = 1/2 S$$

$$S = Y - T - C(Y)$$

در نتیجه داریم:

$$S = Y - 1/2 S - C(Y)$$

$$3/2 S = Y - C(Y)$$

$$S = 2/3 (Y - C(Y))$$

داشتیم:

$$T = 1/3 S$$

با جای گذاری خواهیم داشت:

$$T = 1/3 (2/3 (Y - C(Y)))$$

در این صورت به وضوح قابل مشاهده است که نرخ T نسبت به Y برابر با:

$$T = 1/3 (2/3 (1 - 1/3)) = 1/6$$

یعنی به ازای هر یک واحد که به درآمد ملی اضافه شود به اندازه ۱/۶ واحد به میزان خمس افزوده خواهد شد. البته اگر با افزایش درآمد ملی میل نهایی به مصرف کاهش یابد (همان طوری که نتیجه های تجربی مؤید آن است) نرخ پیش گفته افزایش می یابد و این نشان گر تصاعدی بودن نرخ خمس به درآمد ملی با فرض پیش گفته است. بنابراین این مالیات اثر توزیع کنندگی بالایی دارد و به توزیع عادلانه تر درآمد کمک می کند.

واجب دیگری مانند: نذرها، کفاره‌ها، جرایم مالی و ... نیز وجود دارد که البته مقدار آنها در مقایسه با خمس و زکات قابل توجه نیستند. افزون بر انفاق واجب، انفاق‌های مستحب نیز در اسلام وجود دارد که مصداق‌های آنها هیچ حد و مرزی ندارند و با رشد فرهنگ دینی، به‌طور قطع، میزان آن در جامعه رشد خواهد کرد و می‌توان از آن برای رفع کمبود انفاق‌های واجب برای رفع فقر استفاده کرد. این انفاق‌ها در جایگاه منابع تأمین اجتماعی ویژگی‌هایی دارند که آنها را بر منابعی که در دیگر نظام‌های تأمین اجتماعی پیش‌بینی شده برتری می‌بخشد. مهمترین این ویژگی‌ها عبارتند از:

۱. انفاق‌های واجب و مستحب جنبه عبادی دارند و این باعث می‌شود که انگیزه درونی

قوی برای تضمین پرداخت آنها وجود داشته باشد؛

۲. این پرداخت‌ها داوطلبانه انجام می‌شوند، حتی در انفاق‌های واجب که جنبه عبادی هم دارند اگر به زور گرفته شوند فرد را بری‌الذمه نمی‌کند، بنابراین، افراد باید آن را با اختیار و قصد قربت پرداخت کنند. انفاق‌های مستحب نیز اساساً مبتنی بر پرداخت داوطلبانه هستند. بنابراین، هزینه دریافت آنها به حداقل می‌رسد و افرادی که مشمول پرداخت این انفاق‌ها هستند قربت و نزدیکی خاصی درباره این نظام احساس می‌کنند؛

۳. دایره انفاق‌های اسلامی آنقدر گسترده است که همه فعالیت‌های اقتصادی را پوشش می‌دهد. بنابراین به‌صورت منبع قابل اعتنایی برای تأمین اجتماعی تلقی می‌شوند؛

۴. افراد فقیر از پرداخت انفاق‌های واجب معاف هستند و هیچ‌گونه الزامی برای پرداخت انفاق‌های مستحب نیز ندارند و نوعاً هم شاید نتوانند انفاق‌های مستحب را پرداخت کنند بنابراین، طبقه‌های ثروتمند و متوسط به بالا، مشمول پرداخت این انفاق‌ها هستند و این به تعدیل توزیع ثروت و درآمد کمک می‌کند. از آن مهمتر، نرخ مالیات‌بخشی از زکات که مأخذش است (زکات نقدین) و خمس ارباب مکاسب با فرض مثبت بودن رابطه میل نهایی به مصرف و درآمد ملی، نسبت به درآمد ملی تصاعدی خواهد بود و این به توزیع درآمد کمک خواهد کرد (ر.ک: پاورقی صفحه پیشین).

چهار ویژگی پیش‌گفته امتیاز خاصی به منابع تأمین اجتماعی در اسلام می‌بخشد و نظام تأمین اجتماعی را از منابع مطمئنی برخوردار می‌سازد که در نظام‌های دیگر مشاهده نمی‌شود (برانت، ۱۳۸۳). در ضمن حتی اگر این منابع برای تأمین اجتماعی کافی نباشند دولت اسلامی می‌تواند از دیگر منابع برای تأمین اجتماعی برداشت کند (منتظری، ۱۴۱۴).

در حال حاضر، بخش قابل توجهی از جمعیت شهری و روستایی ما دچار فقر مطلق و نسبی هستند و سازمان‌های دولتی تامین اجتماعی در کشور، نیز از بنیه و توان کافی برای رفع این معضل برخوردار نیستند، بنابراین بررسی این منبع درآمدی و شناخت عامل‌های مؤثر بر آن می‌تواند به سیاست‌گذاران کمک کند تا با شناخت این پتانسیل عظیم اجتماعی دریا احیای هر چه بیشتر و سازماندهی آن برای رفع فقر اقدام کنند. در مقاله، موضوعیت این رفتارها در جامعه ما و درجه التزام و نیز میزان اعتقاد جامعه و عامل‌های مؤثر بر آن بررسی شده است. مطالعه حاضر می‌تواند زمینه را برای انجام تحقیق‌های کاربردی‌تر فراهم سازد.

ادبیات موضوع و چارچوب نظری

اکثر مطالب نوشته‌شده درباره انفاق در اقتصاد اسلامی از کلیات موضوع که شامل تعریف انفاق، انواع انفاق، انگیزه‌های انفاق، حد انفاق، حکم انفاق و ... فراتر نرفته‌اند* محقق در بررسی‌های خود به مطالعه‌ای که رابطه انفاق را با متغیرهای زمینه‌ای و متغیرهای مؤثر بر پایگاه اجتماعی نشان دهد روبه‌رو نشد.

بحث‌های مربوط به صدقات و نقش آن در تأمین اجتماعی و بیان نظری بحث امور خیریه (Allan, 1965) و نیز کوشش برای تبیین نظری انفاق در کتاب *تئوری انفاق* به‌وسیله ایرج توتونچیان (۱۳۶۳) پیگیری شده که البته این‌دو اثر اخیر گرچه از لحاظ روش با منابع متعارف متفاوت هستند و کوشیده‌اند، رفتار انفاق‌آمیز مسلمانان را در قالب نظریه مطلوبیت بیان کنند، اما چیزی فراتر از نظریه تقاضا بر مبنای مطلوبیت شمرده نمی‌شوند.

دیگر نوشته‌ها به‌طور عمده به بررسی آیه‌های انفاق و روایت‌ها و اثرهای این رفتار خدایسند اختصاص دارند و مطالب آنها گرفتار نوعی تکرار است. در این مقاله در یک مطالعه میدانی، نقش انفاق و عامل‌های مؤثر بر آن بررسی می‌شود. نویسنده باور دارد فرهنگ انفاق و اعمال و رفتارهای انفاق‌آمیز در جامعه‌های اسلامی در حدی از رشد و کمال قرار دارد و از چنان ریشه عمیقی در دل و جان مردم برخوردار است که اگر این نهاد

*ر.ک: حسینی، ۱۳۸۰؛ واعظی‌نژاد، ۱۳۷۹؛ رفعتی، ۱۳۵۷؛ احمدی‌میانجی، ۱۳۶۳؛ ابراهیمی، ۱۳۷۵؛ موسایی، ۱۳۸۰؛ پهلوان، ۱۳۸۰؛ هیربد، ۱۳۵۲؛ حامد مقدم، ۱۳۶۸؛ جناتی و اردستانی، ۱۳۶۱؛ کریمی‌عربی، ۱۳۷۸؛ سلطانی، ۱۳۶۰؛ اکرمی، ۱۳۷۴؛ بیستونی، ۱۳۷۷؛ منتظری، بی‌تا؛ محمدحکیمی، ۱۳۷۶ و ۱۳۷۹؛ بیات، ۱۳۶۵.

احیا و سازماندهی شود می‌تواند در جایگاه عظیم‌ترین منبع برای تأمین اجتماعی و رفع فقر مورد استفاده قرار گیرد و با احیا و سازماندهی آن می‌توان بخش قابل توجهی از فقر را در جامعه حل کرده و برای اکثریت مستمندان، تأمین اجتماعی مطلوبی پدید آورد. بنابراین، پرسش‌های اصلی تحقیق عبارتند از: رفتار خدایسندانه انفاق در جامعه ما چه جایگاهی دارد؟ و خاستگاه اجتماعی و اقتصادی آن چیست و چه رابطه‌ای بین این متغیر و متغیرهای ساختاری و زمینه‌ای که تعیین‌کننده پایگاه اجتماعی افراد دارد؟ اندازه‌گیری میزان انواع انفاق و مقایسه میزان بالفعل آن با میزان بالقوه آن و بررسی شکاف احتمالی به هیچ عنوان در مقاله مدنظر نیست و باید به صورت مستقل در مطالعه‌ای جداگانه مورد مطالعه قرار گیرد. از بحث‌های مربوط به کلیات نیز فقط برای روشن شدن چارچوب نظری بحث صرفاً به بحث مختصری درباره تعریف، حکم و انواع آن که در این مقاله مورد استفاده قرار گرفته، خواهیم پرداخت.

در قرآن کریم واژه انفاق و مشتقات آن در ۱۱۴ مورد آمده و برخی از مفسران آن را به معنای «خارج کردن چیزی از ملک خود و به ملک دیگری درآوردن» تعریف کرده‌اند (قرطبی، ۱۴۰۱). بررسی آیه‌ها نشان می‌دهد انفاق اعم از مال و غیرمال است. چنانکه در قرآن سفارش به انفاق با جمله‌هایی مانند «أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ» شده و روزی شامل تمام نعمت‌های مالی و غیرمالی می‌شود، اما در این مقاله فقط انفاق مالی مورد نظر است. اینکه فرد مسلمان به جز حقوق واجب مالی (مانند خمس، زکات) آیا حقوق مالی دیگری هم بر گردن دارد؟ از پیامبر اکرم ﷺ نقل شده که در مال، حق دیگری غیز از زکات هم هست (سیدقطب، ۱۴۱۵: ۱، ۴۰). اهل سنت نیز به چنین وجوهی قایل هستند چنانکه از ترمذی نقل شده است و امام صادق علیه السلام نیز با استناد به آیه «وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَ الْمَحْرُومِ» نیز چنین وجوهی را قایل شده‌اند.*

آن گونه که در تفسیرها آمده تشریح انفاق پیش از زکات بوده، بنابراین انفاق اصل و شامل زکات هم می‌شود. از قرآن استفاده می‌شود که انفاق هم از جهت دایره و محدوده

*. علامه طباطبایی رحمته الله علیه نیز انفاق در حد تأمین ضرورت‌های اولیه را به صورت انفاق لازم می‌داند (طباطبایی،

اموالی که مشمول آن است و هم از جهت حکم مراتبی دارد؛ از استحباب و استحباب مؤکد گرفته تا وجوب. بنابراین در مقاله انفاق به دو دسته تقسیم شده است: انفاق واجب و انفاق مستحب. انفاق واجب را شامل خمس، زکات و دیگر پرداخت‌های واجب مالی و انفاق مستحب شامل هرگونه پرداختی که در راه خدا صورت گیرد تعریف کرده‌ایم و براساس تعریف پیش‌گفته آن را در جامعه مورد بررسی قرار داده‌ایم.

روش مطالعه

روش مطالعه، روش پیمایشی است که در آن جمع‌آوری اطلاعات از راه تکمیل پرسشنامه صورت گرفته و در تجزیه و تحلیل آنها از روش‌های شناخته‌شده آمار توصیفی استفاده شده است. تعداد پرسشنامه‌ها ۴۴۴ خانوار در سطح شهر بهبهان بوده که به‌طور کامل به‌صورت تصادفی انتخاب شده و به احتمال ۹۵ درصد به جامعه اصلی قابل تعمیم است. واحد مطالعه در این تحقیق خانوار بوده و سرپرست خانوار مورد پرسش قرار گرفته است. این اطلاعات در زمستان سال ۱۳۸۱ با مراجعه حضوری پرسش‌گران به منازل خانوارهای نمونه به‌وسیله پرسشگرانی که پیش از آن آموزش‌های لازم را دیده‌اند گردآوری شده است.

برای تعیین حجم نمونه از فرمول کوکران یعنی $n = \frac{z^2 pq}{e^2}$ استفاده شده که با توجه به عدم اطلاع کامل از صفت مورد مطالعه مقدار $p = q = 0/5$ در نظر گرفته شده که بالاترین حجم نمونه را به‌دست می‌دهد. در سطح معناداری ۵ درصد مقدار $z=1/96$ است بنابراین، حجم نمونه برابر با ۳۸۴ برآورد شده و برای اطمینان بیشتر ۴۵۰ نمونه به‌طور کامل تصادفی انتخاب شد که ۶ مورد از پرسشنامه‌ها مخدوش بوده و حذف شده است، بنابراین، تجزیه و تحلیل بر مبنای ۴۴۴ پرسشنامه صورت گرفته است. در ضمن برای اطمینان از اعتبار پرسشنامه و گویه‌های تعریف‌شده تعداد ۵۰ پرسشنامه پیش از پرسش‌گری نهایی، به‌وسیله صاحب‌نظران تکمیل شده و پس از اصلاح‌های لازم، پرسش‌گری از سرپرست خانوارها در سطح شهر بهبهان صورت گرفته و به جای متغیر درآمد نیز از متغیر هزینه‌ها استفاده شده تا اطلاعات جمع‌آوری شده درباره درآمد با تورش همراه نباشند.

یافته‌های تحقیق

أ. ویژگی‌های اجتماعی - اقتصادی جامعه مورد مطالعه

بهبهان یکی از شهرهای استان خوزستان است که براساس سرشماری سال ۱۳۸۵ به‌وسیله مرکز آمار ۹۹۲۰۴ نفر جمعیت دارد. این شهر مرکز شهرستان بهبهان است. امروزه جمعیت این شهر را ترکیبی از فارس‌ها و قومیت گُر تشکیل می‌دهد. مردم بهبهان به لهجه محلی بهبهانی صحبت می‌کنند. حدود ۲۰۰۰۰ خانوار در این شهر ساکن هستند و از آنجایی که واحد تحلیل در این مطالعه سرپرست خانوار است و حجم نمونه ۴۴۴ خانوار است. بنابراین بیش از ۲ درصد از جامعه اصلی به‌صورت نمونه انتخاب شده است که از لحاظ آماری نتیجه‌های به‌دست آمده با احتمال بالای ۹۵ درصد قابل تعمیم به جامعه اصلی است. علت انتخاب شهر بهبهان امکان دسترسی به اطلاعات از یک طرف و پابندی مردم آن به سنت‌ها به‌طور نسبی و شهرت آن به مذهبی بودن بوده است که به علت در بن‌بست واقع شدن در مقایسه با دیگر شهرها کمتر دچار تغییر و تحول‌های نوسازی شده و بافت سنتی آن تا اندازه فراوانی حفظ شده است. اما درباره ویژگی‌های نمونه مورد بررسی که از ۴۴۴ سرپرست خانوار تشکیل شده است، باید گفت که از افراد مورد بررسی، ۹۳/۲ درصد از سرپرست خانواده‌ها را مردان و ۶/۸ درصد را زنان تشکیل می‌دهند. ۶/۸ درصد از جامعه مورد مطالعه بالاتر از ۶۰ سال سن دارند و ۱۴/۲ درصد کمتر از ۲۸ سال و ۳۱/۸ درصد بین ۲۸-۳۹ سال و ۲۳ درصد ۴۹ تا ۴۰ سال و ۱۵/۵ درصد بین ۵۹ - ۵۰ سال سن دارند. ۹/۵ درصد از جامعه مورد مطالعه بی‌سواد، ۱۰/۸ درصد تحصیلات ابتدایی، ۱۴/۹ درصد تحصیلات راهنمایی و ۴۵/۳ درصد مدرک دیپلم و ۱۹/۶ درصد مدرک فوق دیپلم و بالاتر داشته‌اند. ۷۵/۷ درصد از جامعه مورد بررسی متأهل و ۱۸/۲ درصد مجرد بوده‌اند. ۵۴/۱ درصد از خانوارهای مورد بررسی کمتر از ۴ نفر و بقیه ۵ نفر و بیشتر بوده‌اند. ۶۸/۲ درصد از پاسخگویان مشاغل آزاد و ۲۴/۳ درصد مشاغل دولتی و بقیه بیکار داشته‌اند. ۶۵/۵ درصد از سرپرست خانوار سابقه شغلی کمتر از ۱۰ سال و ۲۹/۷ درصد بین ۱۱-۳۰ سال و ۴/۷ درصد بیشتر از ۳۰ سال سابقه کار داشته‌اند. ۸/۱ درصد از جامعه مورد مطالعه فاقد درآمد، ۵۱/۴ درصد از جامعه مورد مطالعه درآمدی کمتر از ۱۰۰ هزار تومان در ماه داشته‌اند و ۲۹/۱ درصد درآمدی بین ۲۰۰ تا ۱۰۰ هزار تومان داشته و درآمد بقیه بیشتر از ۲۰۰ هزار تومان بوده است.

ب. تحلیل آماری یافته‌ها

همان‌طور که پیش از این گفته شد، انفاق در واقع پرداخت بخشی از درآمد یا دارایی بخش خصوصی به دیگر افراد جامعه (نیازمندان) است، که در مجموع به دو بخش تقسیم می‌شود: انفاق واجب که به‌طور عمده شامل خمس و زکات است و انفاق مستحب که شامل کمک به دیگران، کمک به صندوق صدقات، کمک به مسجدها، کمک به برگزاری مراسم مذهبی، اطعام، نذر، قربانی و دیگر کمک‌ها می‌شود. انفاق بخش دوم در شرایطی که در جامعه اسلامی فقر مطلق وجود دارد حالت وجوب پیدا می‌کند اما بخش نخست در هر شرایطی واجب است. از آنجایی که جامعه مورد بررسی، شهر بهبهان بوده و زکات اموال (شامل انعام ثلاثه و نقدین (دینار و درهم) و غلات اربعه) است و در حال حاضر موردهای پیش‌گفته در شهر بهبهان مصداق ندارد، بنابراین، فقط وضعیت خمس و زکات فطره را که می‌توانند در جامعه مورد بررسی مصداق داشته باشند، را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

با توجه به تعریف‌های گفته‌شده، ابتدا به تحلیل آماری اطلاعات گردآوری شده در دو بخش واجب و مستحب می‌پردازیم و سپس نتیجه‌گیری خواهیم کرد:

أ. انفاق‌های واجب

۱. خمس

در مجموع ۶۳/۵ درصد از جامعه مورد بررسی در طول عمرشان هرگز خمس نپرداخته‌اند البته نباید این تلقی شود که همه افراد جامعه باید خمس پرداخت می‌کرده‌اند بلکه باید به این نکته توجه داشت که بیش از ۶۰ درصد از خانوارها درآمدی کمتر از ۲۰۰ هزار تومان در ماه داشته‌اند. بنابراین، به آنها خمس تعلق نمی‌گرفته و لازم است تحلیل اطلاعات پیش‌گفته با توجه به این نکته صورت گیرد. به هر حال براساس نتیجه‌های این بررسی ۳۶/۵ درصد از افراد دست‌کم برای یک‌بار براساس مطالبی که اظهار کرده‌اند، خمس پرداخته‌اند. درجه اعتقاد به اصل پیش‌گفته (پرداخت خمس) ۳۷/۵ درصد بوده است.

مردان کمتر از زنان خمس پرداخت کرده‌اند (۳۵/۲ درصد در برابر ۵۵/۶ درصد) و تفاوت پیش‌گفته معنادار است. زنان بیش از مردان به اصل پیش‌گفته باور دارند (۷۱/۵ درصد در برابر ۳۵/۷ درصد) و این تفاوت‌ها از لحاظ آماری معنادار است. در واقع در اینجا گرچه تفاوت‌های پیش‌گفته جزئی است، اما نشان می‌دهد با افزایش باور به حکم پیش‌گفته، اقدام به رفتار پیش‌گفته افزایش می‌یابد و این اهمیت فعالیت فرهنگی در این باره را نشان می‌دهد.

گروه سنی ۴۸-۵۹ سال کمتر از دیگر گروه‌های سنی خمس پرداخت کرده‌اند (۳۷/۳ درصد) و گروه سنی ۵۹ سال و بالاتر با ۶۶/۷ درصد پرداخت خمس بیشتر از دیگر گروه‌ها خمس پرداخت کرده‌اند. تفاوت‌های پیش‌گفته از لحاظ آماری معنادار است از لحاظ درجه اعتقاد به اصل پیش‌گفته گروه سنی ۴۸-۵۹ سال کمترین اعتقاد (۷۰ درصد) را به اصل پیش‌گفته داشته‌اند و گروه سنی ۱۸-۲۸ ساله بیشتری اعتقاد را به اصل پیش‌گفته داشته‌اند (۵۰ درصد) و تفاوت‌های موجود از لحاظ آماری معنادار است. شایان توضیح است گرچه تفاوت پیش‌گفته معنادار یعنی قابل تعمیم به جامعه اصلی است اما این تفاوت جزئی بوده و به این معنا نیست که از لحاظ اعتقاد و عدم اعتقاد و التزام و عدم التزام و میزان آنها بین نسل حاضر با نسل‌های گذشته تفاوت قابل توجهی وجود دارد.

کمترین میزان پرداختی به خمس متعلق به تحصیل‌کردگان با ۲۵/۹ درصد است و بیشترین میزان پرداختی هم مربوط به دارندگان مدرک سیکل با ۵۷/۹ درصد است. بین دو متغیر رابطه وجود دارد این مسئله اهمیت آگاهی‌بخشی را روشن می‌سازد و به‌طور کامل نشان می‌دهد که محتوای آموزش‌های رسمی کشور از این لحاظ، محتوای مناسبی برای ترغیب مردم به پرداخت واجبات مالی خود ندارد و یا کیفیت آن به‌گونه‌ای است که اثری بر پدیدساختن این فرهنگ در جامعه نداشته است.

از لحاظ درجه اعتقاد به اصل پیش‌گفته افرادی که مدرک ابتدایی دارند کمترین اعتقاد را دارند و در برابر کسانی که مدرک دیپلم دارند اعتقاد بیشتری داشته‌اند (۱۵/۴ درصد در برابر ۴۶/۳ درصد). بین دو متغیر پیش‌گفته رابطه وجود دارد افراد مجرد کمتر از افراد

متأهل تا کنون خمس پرداخت کرده‌اند و رابطه بین دو متغیر پیش‌گفته از لحاظ میزان پرداخت معنادار نیست. افراد مجرد اعتقاد بیشتری به اصل پرداخت خمس دارند و رابطه بین دو متغیر پیش‌گفته وجود دارد.

رابطه‌ای بین میزان پرداخت خمس و تعداد خانوار وجود ندارد. از لحاظ درجه اعتقاد به اصل پیش‌گفته بین خانواده‌های پُر جمعیت و کم‌جمعیت اختلاف چندانی دیده نمی‌شود و این دو متغیر با هم رابطه دارند. بین نوع شغل و میزان پرداخت خمس رابطه‌ای وجود ندارد. افراد بیکار اعتقاد بیشتری به اصل پرداخت خمس دارند و در برابر کسانی که مشاغل آزاد دارند کمتر اعتقاد دارند (۵۰ درصد در برابر ۳۳/۸ درصد). بین درجه اعتقاد به اصل پیش‌گفته و نوع شغل رابطه وجود دارد. بین سطوح درآمد و میزان پرداخت یا عدم پرداخت خمس رابطه‌ای وجود ندارد.* در نمونه مورد بررسی با افزایش درآمد میزان اعتقاد به اصل پیش‌گفته کاهش می‌یابد و بین دو متغیر پیش‌گفته رابطه معنادار وجود دارد و وجود رابطه بین میزان اعتقاد به اصل پیش‌گفته با سطح درآمد جامعه معنادار است.

*. لازم است بر این نکته تأکید شود که هدف مقاله به هیچ وجه پاسخ‌گویی به این پرسش‌ها نبوده است که: مردم چه میزان خمس پرداخت می‌کنند؟ آیا میزان پرداخت شده (یا میلی به پرداخت می‌شد) برای رفع فقر کفایت می‌کند یا نه؟ آنجا که سخن از پرداخت و یا عدم پرداخت آمده صرف پرداخت و عدم پرداخت و درجه اعتقاد به این رفتار مورد نظر بوده است و مطالعه معناداری این رفتار با متغیرهایی مانند درآمد یا تحصیلات با این هدف صورت گرفته که مشخص شود آیا این رفتار و درجه باور به آن با پایگاه اجتماعی افراد جامعه ارتباط معنادار دارد یا نه؟ روابطی که در نمونه دیده شده ناشی از تصادف بوده و قابل تعمیم به جامعه اصلی نیست؟ بدیهی است این‌گونه مطالعه‌ها از این نظر حایز اهمیت فراوان است که به سیاست‌گذاران جامعه اسلامی و آنان که به فکر پیاده‌شدن اقتصاد اسلامی هستند کمک خواهد کرد تا وضعیت زمینه‌های فرهنگی این رفتار را در جامعه رصد کرده و با آگاهی لازم درباره تعمق‌بخشیدن به فرهنگ این رفتار توصیه شده در اسلام اقدام کنند، بر این اساس در این مطالعه اگر از رابطه پرداخت یا عدم خمس و دیگر واجبات و انفاق‌های مستحب شده است به همین منظور صورت گرفته و از مواردی که به صورت عدم پرداخت خمس و یا دیگر وجوه شرعی واجب در این مطالعه گزارش شده نمی‌توان این معنا را استنباط کرد که این دسته از مردم تقصیراً این واجب مالی را ادا نکرده‌اند البته اگر صددرصد افراد اظهار می‌داشتند که خمس خود را پرداخت کرده‌اند نیز به معنای این نمی‌تواند باشد که میزان این واجب مالی به‌طور صددرصد ادا شده چرا که اولاً پرسش از یک سال مالی خاص صورت نگرفته و مهمتر از آن اصولاً این مطالعه در صدد اندازه‌گیری و یا پاسخ‌گویی این پرسش‌ها نبوده است و پرسش از درآمد صرفاً از دید جامعه‌شناختی آن صورت گرفته و برای سنجش رابطه این رفتار با پایگاه اجتماعی گروه‌ها و افراد مورد مطالعه صورت گرفته است.

جدول ۱: آیا تا به حال خمس پرداخت کرده‌اید؟

X ² P	خیر		بلی		پاسخها	
	%	ت	%	ت	مشخصات افراد	
۴/۵۲۹ P=۰/۰۳۳	۶۴/۸	۲۴۹	۳۵/۲	۱۳۵	مرد	جنس
	۴۴/۴	۱۲	۵۵/۶	۱۵	زن	
۱۵/۴۳۷ P=۰/۰۰۴	۶۵	۳۹	۳۵	۲۱	۱۸-۲۸	سن
	۶۰	۸۱	۴۰	۵۴	۲۸-۳۹	
	۷۰	۶۳	۳۰	۲۷	۳۹-۴۸	
	۷۲/۷	۴۸	۲۷/۳	۱۸	۴۸-۵۹	
	۳۳/۳	۹	۶۶/۷	۱۸	۵۹ و +	
۱۹/۸۷۰ P=۰/۰۰۱	۵۸/۳	۲۱	۴۱/۷	۱۵	بی‌سواد	تحصیلات
	۵۳/۳	۲۴	۴۶/۷	۲۱	ابتدایی	
	۴۲/۱	۲۴	۵۷/۹	۳۳	سیکل	
	۶۸/۸	۱۳۲	۳۱/۳	۶۰	دیپلم	
	۷۴/۱	۶۰	۲۵/۹	۲۱	بالتر از دیپلم	
۴/۸۰۷ P=۰/۰۹۰	۶۰/۶	۱۸۹	۳۹/۴	۱۲۳	متاهل	وضعیت تأهل
	۷۳/۱	۵۷	۳۶/۹	۱۲۱	مجرد	
۰/۳۸۶ P=۰/۵۳۴	۶۴/۹	۱۴۴	۳۵/۱	۷۸	۱-۴	تعداد افراد خانواده
	۶۱/۹	۱۱۷	۳۸/۱	۷۲	۵-۸	
۴/۵۳۰ P=۰/۱۰۴	۶۴/۹	۱۸۳	۳۵/۱	۹۹	آزاد	نوع شغل
	۶۴/۷	۶۶	۳۵/۳	۳۶	دولتی	
	۴۴/۴	۱۲	۵۵/۶	۱۵	بیکار	
۷/۶۰۳ P=۰/۰۵۵	۶۵/۶	۱۲۶	۳۴/۴	۶۶	کمتر از ۱۰۰ هزار	درآمد* (تومان)
	۶۵/۸	۷۵	۳۴/۲	۳۹	۱۰۰ تا ۲۰۰ هزار	
	۶۸/۸	۳۳	۳۱/۳	۱۵	بیشتر از ۲۰۰ هزار	
—	۶۳/۵	۲۶۱	۳۶/۵	۱۵۰	کل	

تذکر این نکته ضرور است که موردهای نامشخص از کل جدولها حذف شده است.

*. طبقه‌بندی درآمد صرفاً برای مطالعه رابطه معناداری سطح درآمد (در جایگاه یک متغیر مهم برای پایگاه اجتماعی) صورت گرفته و ربطی به درآمدهای مشمول یا عدم مشمول خمس ندارد. همان‌طوری که در صفحه سوم توضیح داده شد و امری بدیهی است اصولاً مأخذ خمس، درآمد مازاد بر مخارج سالیانه است که از لحاظ اقتصادی «درآمد مازاد بر مخارج سالیانه» چیزی جز پس‌انداز نیست. مطالعه رابطه پس‌انداز و میزان خمس پرداختی گرچه از لحاظ مطالعه اندازه‌گیری خمس پرداخت شده و میزان خمسی که شرعاً باید پرداخت شود حایز اهمیت فراوانی است اما در مقاله حاضر، مطالعه چنین چیزی مورد نظر نبوده و انشاءالله در مقاله‌ای دیگر به صورت دقیق در این شهر یا در دیگر شهرهایی که نویسنده پیمایش آن را انجام داده تدوین خواهد شد.

جدول ۲: آیا با این جمله موافقت می‌کنید؟ «با وجود مالیات و عوارض پرداخت خمس ضرورت ندارد»

X2 p	نظری ندارم		به طور کامل مخالفم		مخالفم		موافقم		به طور کامل موافقم		پاسخ‌ها	
	%	ت	%	ت	%	ت	%	ت	%	ت	مشخصات افراد	
۲۴/۲۰۶ P=۰/۰۰۰	۱۵/۹	۵۴	۹/۷	۳۳	۲۵/۷	۸۷	۱۶/۸	۵۷	۳۱/۹	۱۰۸	مرد	
	۱۴/۳	۳	۴۲/۹	۹	۲۸/۶	۶	-	۰	۱۴/۳	۳	زن	
۶۷/۵۶۰ P=۰/۰۰۰	۱۸/۸	۹	۲۵	۱۲	۲۵	۱۲	-	۰	۳۱/۳	۱۵	۱۸-۲۸	
	۱۸/۴	۲۱	۱۳/۲	۱۵	۳۱/۶	۳۶	۷/۹	۹	۲۸/۹	۳۳	۲۸-۳۹	
	۷/۱	۶	۱۰/۷	۹	۳۲/۱	۲۷	۱۷/۹	۱۵	۳۲/۱	۲۷	۳۹-۴۸	
	۱۵	۹	۵	۳	۱۰	۶	۴۰	۲۴	۳۰	۱۸	۴۸-۵۹	
	۳۳/۳	۹	-	۰	۲۲/۲	۶	۱۱/۱	۳	۳۳/۳	۹	۵۹ و +	
۴۴/۸۳۴ P=۰/۰۰۰	-	۰	۱۰	۳	۳۰	۹	۲۰	۶	۴۰	۱۲	بی‌سواد	
	۳۸/۵	۱۵	-	۰	۱۵/۴	۶	۲۳/۱	۹	۲۳/۱	۹	ابتدایی	
	۵/۹	۳	۱۷/۶	۹	۱۷/۶	۹	۱۷/۶	۹	۴۱/۲	۲۱	سیکل	
	۱۳	۲۱	۱۳	۲۱	۳۳/۳	۵۴	۱۳	۲۱	۲۷/۸	۴۵	دیپلم	
	۲۳/۱	۱۸	۱۱/۵	۹	۱۹/۲	۱۵	۱۵/۴	۱۲	۳۰/۸	۲۴	بالا‌تر از دیپلم	
۳۲/۳۷۲ P=۰/۰۰۰	۱۴/۴	۴۲	۱۱/۳	۳۳	۲۴/۷	۷۲	۱۶/۵	۴۸	۳۳	۹۶	متاهل	
	۲۳/۵	۱۲	۱۷/۶	۹	۳۵/۸	۱۸	-	۰	۲۳/۵	۱۲	مجرد	
۱۴/۷۵۹ P=۰/۰۰۵	۱۳/۶	۲۷	۱۵/۲	۳۰	۲۷/۳	۵۴	۱۰/۶	۲۱	۳۳/۳	۶۶	۱-۴	
	۱۸/۵	۳۰	۷/۴	۱۲	۲۴/۱	۳۹	۲۲/۲	۳۶	۲۷/۸	۴۵	۵-۸	
۱۸/۸۱۳ P=۰/۰۱۶	۲۰	۴۸	۱۰	۲۴	۲۳/۸	۵۷	۱۵	۳۶	۳۱/۳	۷۵	آزاد	
	۶/۳	۶	۱۵/۶	۱۵	۲۸/۱	۲۷	۲۱/۹	۲۱	۲۸/۱	۲۷	دولتی	
	۱۲/۵	۳	۱۲/۵	۳	۳۷/۵	۹	-	۰	۳۷/۵	۹	بیکار	
۵۳/۷۶۶ P=۰/۰۰۰	۱۴	۲۴	۱۰/۵	۱۸	۳۳/۳	۵۷	۱۴	۲۴	۲۸/۱	۴۸	کمتر از ۱۰۰ هزار	
	۲۰/۶	۲۱	۱۱/۸	۱۲	۱۷/۶	۱۸	۱۷/۶	۱۸	۳۲/۴	۳۳	۱۰۰-۲۰۰ هزار	
	-	۰	-	۰	۸/۳	۳	۳۳/۳	۱۲	۵۸/۳	۲۱	۲۰۰ هزار و بیشتر	
	۱۵/۸	۵۷	۱۱/۷	۴۲	۲۵/۸	۹۳	۱۵/۸	۵۷	۳۰/۸	۱۱۱	کل	

۲. زکات فطره

زکات فطره، نوعی مالیات سرانه است که در روز عید فطر بر هر مسلمان غیر فقیر، واجب می‌شود و باید به وسیله سرپرست خانواده پرداخت شود. براساس اطلاعات به دست آمده از نمونه ۶۰/۸ درصد از افراد جامعه زکات فطره خود را در سال مورد مطالعه پرداخت کرده‌اند و ۳۹/۲ درصد پرداخت نکرده‌اند و این مسئله با توجه به اینکه بیش از ۲۸ درصد از خانوارها درآمدی کمتر از ۱۰۰ هزار تومان داشته‌اند طبیعی به نظر می‌رسد.* بین درجه اعتقاد به اصل پیش‌گفته و سطح تحصیلات، وضعیت تأهل، تعداد افراد خانوار، سطح درآمد رابطه وجود دارد و کسانی که درآمد بیشتری دارند به اصل پیش‌گفته بیشتر اعتقاد دارند. خانواده‌های پُرجمعیت هم اعتقاد بیشتری به این اصل داشته‌اند. مردان کمی بیشتر از زنان زکات فطره پرداخت می‌کنند اما رابطه‌ای معناداری بین دو متغیر پیش‌گفته وجود ندارد. افراد گروه سنی ۲۸ - ۱۸ سال، بیشترین میزان پرداخت زکات فطره را داشته‌اند و در برابر گروه سنی ۵۹ - ۴۸ ساله کمترین میزان پرداخت زکات فطره را داشته‌اند (۷۱/۴ درصد در برابر ۴۳/۵ درصد) رابطه‌ای بین دو متغیر پیش‌گفته وجود دارد. ۷۱/۴ درصد از افراد بی‌سواد زکات فطره پرداخت می‌کنند در حالی که این نسبت برای کسانی که مدرک سیکل دارند ۴۰/۹ درصد است. بین دو متغیر پیش‌گفته رابطه دیده می‌شود. رابطه‌ای بین کسانی که زکات فطره پرداخت می‌کنند با وضعیت تأهل وجود ندارد. به‌طور نسبی خانواده کم‌جمعیت زکات فطره بیشتری نسبت به خانواده پُرجمعیت پرداخت می‌کنند (۶۶/۳ درصد در برابر ۵۴/۴ درصد) و تفاوت‌های پیش‌گفته از لحاظ آماری معنادار است. ۶۴ درصد از شاغلان بخش آزاد و ۵۰ درصد از شاغلین بخش دولتی و ۶۳/۶ درصد از بیکاران زکات فطره پرداخت می‌کنند. رابطه بین دو متغیر پیش‌گفته دیده می‌شود. در صد کسانی که درآمد بیشتری دارند بیشتر زکات فطره پرداخت کرده‌اند (۶۸/۸ درصد) و بین دو متغیر پیش‌گفته رابطه معنادار وجود دارد.

* به دو باورقی پیشین مراجعه شود چرا که در اینجا هم هدف از آوردن متغیر درآمد، صرف یک مطالعه جامعه‌شناختی است نه اندازه‌گیری میزان پرداختی این واجب مالی یا اندازه‌گیری شکاف میزان بالفعل با میزان بالقوه آن. بنابراین رابطه درآمد با این رفتار صرف رابطه تصادفی و معناداری این متغیر را با یکی از متغیرهای مهم تعیین‌کننده پایگاه اجتماعی بیان می‌کند و به هیچ عنوان معنای دیگری ندارد.

جدول ۳: آیا در سال گذشته زکات فطره پرداخت کرده‌اید؟

X2 P	خبر		بلی		پاسخ‌ها	
	%	ت	%	ت	مشخصات افراد	
۰/۰۰۹ P=۰/۹۲۵	۳۹/۱	۱۶۲	۶۰/۹	۲۵۲	مرد	جنس
	۴۰	۱۲	۶۰	۱۸	زن	
۱۲/۲۲۸ P=۰/۰۱۶	۲۸/۶	۱۸	۷۱/۴	۴۵	۱۸-۲۸	سن
	۴۰/۴	۵۷	۵۹/۶	۸۴	۲۸-۳۹	
	۵۳/۳	۳۶	۶۴/۷	۶۶	۳۹-۴۸	
	۵۶/۵	۳۹	۴۳/۵	۳۰	۴۸-۵۹	
	۴۰	۱۲	۶۰	۱۸	۵۹ و +	
۱۶/۹۵۵ P=۰/۰۰۲	۲۸/۶	۱۲	۷۱/۴	۳۰	بی‌سواد	تحصیلات
	۴۳/۸	۲۱	۵۶/۳	۲۷	ابتدایی	
	۵۹/۱	۳۹	۴۰/۹	۲۷	سیکل	
	۳۲/۸	۶۶	۶۷/۲	۱۳۵	دیپلم	
	۴۱/۴	۳۶	۵۸/۶	۵۱	بالتر از دیپلم	
۳/۹۱۸ P=۰/۱۴۱	۴۱/۱	۱۳۸	۵۸/۹	۱۹۸	متاهل	وضعیت تأهل
	۲۹/۶	۲۴	۷۰/۴	۵۷	مجرد	
۶/۴۸۵ P=۰/۰۱۱	۳۳/۸	۸۱	۶۶/۳	۱۵۹	۱-۴	تعداد افراد خانواده
	۴۵/۶	۹۳	۵۴/۴	۱۱۱	۵-۸	
۷/۰۰۵ P=۰/۰۳۰	۳۵/۶	۱۰۸	۶۴/۴	۱۹۵	آزاد	نوع شغل
	۵۰	۵۴	۵۰	۵۴	دولتی	
	۳۶/۴	۱۲	۶۳/۶	۲۱	بیکار	
۱۸/۰۱۶ P=۰/۰۰۰	۳۹/۴	۸۴	۶۰/۶	۱۲۹	کمتر از ۱۰۰ هزار	درآمد (تومان)
	۵۱/۲	۶۳	۴۸/۸	۶۰	۱۰۰-۲۰۰ هزار	
	۳۱/۳	۱۵	۶۸/۸	۳۳	۲۰۰ هزار و بیشتر	
	۳۹/۲	۱۷۴	۶۰/۸	۲۷۰	کل	

جدول ۴: آیا با پرداخت زکات فطره موافق هستید؟

X ²	نظری ندارم		به طور کامل مخالفم		مخالقم		موافقم		به طور کامل موافقم		پاسخها	مشخصات افراد
	%	ت	%	ت	%	ت	%	ت	%	ت		
۶/۵۱۲ P=۰/۱۶۴	۳/۵	۱۲	۲/۶	۹	۵/۳	۱۸	۴۲/۱	۱۴۴	۴۶/۵	۱۵۹	مرد	جنس
	-	۰	-	۰	۱۴/۳	۳	۵۷/۱	۱۲	۲۸/۶	۶	زن	
۴۹/۳۵۳ P=۰/۰۰۰	۵/۹	۳	-	۰	۵/۹	۳	۴۱/۲	۲۱	۴۷/۱	۲۴	۱۸-۲۸	سن
	۲/۴	۳	۷/۳	۹	-	۰	۴۶/۳	۵۷	۴۳/۹	۵۴	۲۸-۳۹	
	۳/۸	۳	-	۰	۱۵/۴	۱۲	۲۶/۹	۲۱	۵۳/۸	۴۲	۳۹-۴۸	
	-	۰	-	۰	۵	۳	۵۵	۳۳	۴۰	۲۴	۴۸-۵۹	
	-	۰	-	۰	۱۲/۵	۳	۵۰	۱۲	۳۷/۵	۹	۵۹ و +	
۴۲/۷۰۹ P=۰/۰۰۰	۱۰	۳	-	۰	-	۰	۵۰	۱۵	۴۰	۱۲	بی سواد	تحصیلات
	-	۰	-	۰	-	۰	۵۳/۳	۲۴	۴۶/۷	۲۱	ابتدایی	
	-	۰	۵/۶	۳	۱۶/۷	۹	۳۸/۹	۲۱	۳۸/۹	۲۱	سیکل	
	۱/۹	۳	۳/۸	۶	۳/۸	۶	۴۵/۳	۷۲	۴۵/۳	۷۲	دیپلم	
	۸	۶	-	۰	۸	۶	۳۲	۲۴	۵۲	۳۹	بالتر از دیپلم	
۲۳/۲۲۵ P=۰/۰۰۳	۳/۱	۹	۱/۲	۶	۶/۳	۱۸	۴۰/۶	۱۱۷	۴۷/۹	۱۳۸	متاهل	وضعیت تاهل
	۵	۳	۵	۳	۵	۳	۴۰	۲۴	۴۵	۲۷	مجرد	
۲۰/۵۶۱ P=۰/۰۰۰	۱/۵	۳	۳	۶	۱/۵	۳	۴۳/۹	۸۷	۵۰	۹۹	۱-۴	تعداد افراد
	۵/۵	۹	۱/۸	۳	۱۰/۹	۱۸	۴۱/۸	۶۹	۴۰	۶۶	۵-۸	
۱۲/۰۳۳ P=۰/۱۵۰	۲/۴	۰	۳/۶	۹	۴/۸	۱۲	۴۲/۹	۱۰۸	۴۶/۴	۱۱۷	آزاد	نوع شغل
	۶/۹	۶	-	۰	۶/۹	۶	۴۴/۹	۳۹	۴۱/۱	۳۶	دولتی	
	-	۶	-	۰	۱۲/۵	۳	۳۷/۵	۹	۵۰	۱۲	بیکار	
۴۱/۷۸۸ P=۰/۰۰۰	۳/۵	۶	۳/۵	۶	۳/۵	۶	۴۲/۱	۷۲	۴۷/۴	۸۱	کمتر از ۱۰۰ هزار	درآمد (تومان)
	۳	۳	-	۰	۶/۱	۶	۳۹/۴	۳۹	۵۱/۵	۵۱	۱۰۰ - ۲۰۰ هزار	
	۷/۱	۳	-	۰	۱۴/۳	۶	۲۱/۴	۹	۵۷/۱	۲۴	۲۰۰ هزار و بیشتر	
	۳/۳	۱۲	۲/۵	۹	۵/۸	۲۱	۴۳	۱۵۶	۴۵/۵	۱۶۵	کل	

ب. انفاق‌های مستحب

دومین بخش از انفاق که فی‌نفسه واجب نیست، شامل کمک‌هایی است که جزو وجوهات شرعی شمرده نمی‌شوند، برخی از آنها مانند: نذر، قربانی، بعد از نیت و پیمان با خداوند حالت وجوب پیدا می‌کند. به‌طور کلی این پرداخت‌ها در شرایطی که در جامعه فقر مطلق وجود دارد و عده‌ای از افراد از حداقل درآمد لازم برای حیات برخوردار نیستند، حالت وجوب پیدا می‌کنند. در واقع افراد ثروتمند در برابر آنها مسؤول هستند، ما برای اندازه‌گیری انفاق‌های مستحب آنها را به موردهای ریزی که به‌طور معمول تحت آن عنوان‌ها پرداخت می‌شود تقسیم کردیم. این موارد شامل کمک به صندوق صدقات، نذر و قربانی، خرج (اطعام به نام امامان علیهم‌السلام) کمک به مساجد، کمک به برگزاری مراسم مذهبی، کمک بلاعوض به دیگران مانند کمک به زلزله‌زدگان، سیل‌زدگان و دیگر کمک‌ها هستند. همه این پرداخت‌ها از لحاظ اقتصادی می‌توانند جزو انفاق شمرده شود. نتیجه‌های به‌دست آمده از تجزیه تحلیل اطلاعات جامعه نمونه در جدول ۵ آمده است.

همان‌طوری که از جدول‌های ۱۱-۵ ملاحظه می‌شود هیچ‌گونه رابطه معناداری بین مردان و زنان با متغیرهای میزان کمک به صندوق صدقات، نذر، قربانی، خرج (اطعام) کمک به مساجد، کمک به برگزاری مراسم مذهبی دیده نمی‌شود فقط با کمک بلاعوض به دیگران رابطه دارد و زنان بیشتر از مردان به دیگران کمک بلاعوض می‌کنند (۱۰۰ درصد در برابر ۸۳/۳ درصد). بین متغیر سن و خرج (اطعام به نام امامان علیهم‌السلام) رابطه وجود دارد. به‌طوری که افراد بالای ۵۹ سال بیشترین خرج و گروه سنی ۴۸-۳۹ سال کمتر خرج (اطعام) را می‌کنند (۱۰۰ درصد در برابر ۸۲/۴ درصد). بین متغیر سن و کمک به مساجد هم رابطه دیده می‌شود. گروه سنی ۲۸-۱۸ ساله بیشترین کمک را به مساجد می‌کنند و در برابر گروه سنی ۴۸-۳۹ ساله کمترین کمک را به مساجد می‌کنند (۱۰۰ درصد در برابر ۷۰/۶ درصد). بین متغیر سن و برگزاری مراسم مذهبی هم رابطه دیده می‌شود. افراد بالای ۵۹ سال کمترین کمک (۱۰ درصد) را به برگزاری مراسم مذهبی می‌کنند و می‌توان گفت با افزایش سن کمک به انجام مراسم مذهبی کاهش می‌یابد. اما متغیر پیش‌گفته با دیگر مصداق‌های انفاق رابطه ندارد. از لحاظ درجه اعتقاد به اصل پیش‌گفته بین سن و درجه اعتقاد رابطه وجود دارد. بین

سطح تحصیلات و خرج (اطعام به نام امامان علیهم‌السلام) رابطه وجود دارد. افراد بی‌سواد بیشترین خرج و افرادی که مدرک دیپلم دارند کمترین خرج (طعام) را پرداخت می‌کنند (۱۰۰ درصد در برابر ۸۳/۶ درصد). بین سطح تحصیلات با دیگر مصداق‌های انفاق رابطه‌ای دیده نمی‌شود. از لحاظ درجه اعتقاد به اصل پیش‌گفته افراد بی‌سواد اعتقاد بیشتری دارند و بین دو متغیر پیش‌گفته رابطه وجود دارد. بین افراد مجرد و متأهل در پرداخت کمک به صندوق‌های صدقات تفاوت کمی وجود دارد اما این تفاوت کم معنادار است. افراد مجرد بیشتر به مساجد کمک می‌کنند (۹۶/۳ درصد در برابر ۸۸/۹ درصد) و این تفاوت معنادار است. افراد مجرد در برگزاری مراسم‌های مذهبی فعالیت بیشتری دارند (۹۲/۶ درصد در برابر ۷۰/۵ درصد) و این تفاوت معنادار است. بین وضعیت تأهل و دیگر مصداق‌های انفاق رابطه‌ای دیده نمی‌شود. از لحاظ درجه اعتقاد به اصل پیش‌گفته افراد مجرد اعتقاد بیشتری دارند و رابطه‌ای بین این دو متغیر دیده نمی‌شود. خانواده‌های کم‌جمعیت نذر و قربانی بیشتری می‌کنند و بین دو متغیر پیش‌گفته رابطه وجود دارد. افراد کم‌جمعیت خرج (اطعام) بیشتری نسبت به خانواده‌های پرجمعیت پرداخت می‌کنند (۹۲/۵ درصد در برابر ۸۲/۴ درصد) و رابطه بین دو متغیر وجود دارد. در پرداخت برای برگزاری مراسم مذهبی هم خانواده‌های کم‌جمعیت فعال‌تر هستند (۷۸/۸ درصد در برابر ۶۷/۶ درصد) و این تفاوت از لحاظ آماری معنادار است. بین تعداد افراد خانوار و دیگر مصداق‌های انفاق رابطه‌ای دیده نمی‌شود و همچنین بین خانواده‌های پرجمعیت و کم‌جمعیت از لحاظ درجه اعتقاد به اصل پیش‌گفته هم تفاوتی دیده نمی‌شود. افرادی که مشاغل دولتی دارند بیشتر از دیگر مشاغل به مساجد کمک می‌کنند و این تفاوت‌ها معنادار است. بین نوع شغل و دیگر مصداق‌های انفاق رابطه‌ای دیده نمی‌شود و همچنین از لحاظ درجه اعتقاد به اصل پیش‌گفته و نوع شغل هم رابطه‌ای دیده نمی‌شود. بین کمک به مساجد و سطح درآمد رابطه‌ای دیده نمی‌شود. افرادی که سطح درآمد متوسط دارند بیشتر به مساجد کمک می‌کنند. کسانی که درآمد کمتری دارند بیشتر از دیگر گروه‌ها درآمدی به انجام مراسم مذهبی کمک می‌کنند و رابطه‌ای بین این دو متغیر دیده می‌شود. افرادی که درآمد متوسطی دارند در کمک بلاعوض به دیگران فعال‌تر هستند و بین این دو متغیر رابطه وجود دارد. بین درجه اعتقاد به اصل پیش‌گفته (پرداخت انفاق‌های مستحب) و سطح درآمد رابطه‌ای دیده می‌شود. تفاوت خیلی کمی بین گروه‌های گوناگون درآمدی از لحاظ درجه اعتقاد به اصل پیش‌گفته دیده می‌شود، اما این تفاوت‌ها معنادار است.

جدول ۵: آیا در سال گذشته به صندوق صدقات کمک کرده‌اید؟

X2 P	خیر		بلی		پاسخ‌ها	
	%	ت	%	ت	مشخصات افراد	
۱/۱۴۰ P=۰/۲۸۶	۳۹/۹	۱۶۵	۶۰/۱	۲۴۹	مرد	جنس
	۳۰	۹	۷۰	۲۱	زن	
۸/۵۶۵ P=۰/۰۷۳	۳۳/۳	۲۱	۶۶/۷	۴۲	۱۸-۲۸	سن
	۳۴	۴۸	۶۶	۹۳	۲۸-۳۹	
	۴۱/۲	۴۲	۵۸/۸	۶۰	۳۹-۴۸	
	۵۲/۲	۳۶	۴۷/۸	۳۳	۴۸-۵۹	
	۷۰	۲۱	۳۰	۹	۵۹ و +	
۷/۴۶۴ P=۰/۱۱۳	۲۱/۴	۹	۷۸/۶	۳۳	بی‌سواد	تحصیلات
	۴۳/۸	۲۱	۵۶/۳	۲۷	ابتدایی	
	۳۶/۴	۲۴	۶۳/۶	۴۲	سیکل	
	۴۰/۳	۸۱	۵۹/۷	۱۲۰	دیپلم	
۱۷/۹۶۸ P=۰/۰۰۰	۳۶/۶	۱۲۳	۶۳/۴	۲۱۳	متاهل	وضعیت تأهل
	۳۷	۳۰	۶۳	۵۱	مجرد	
۰/۶۲۵ P=۰/۴۲۹	۳۷/۵	۹۰	۶۲/۵	۱۵۰	۱-۴	تعداد افراد خانواده
	۴۱/۲	۸۴	۵۸/۸	۱۲۰	۵-۸	
۳/۵۸۱ P=۰/۱۶۷	۳۷/۶	۱۱۴	۶۲/۴	۱۸۹	آزاد	نوع شغل
	۳۸/۹	۴۲	۶۱/۱	۶۶	دولتی	
	۵۴/۵	۱۸	۴۵/۵	۱۵	بیکار	
۳/۷۳۴ P=۰/۲۹۲	۴۲/۳	۹۰	۵۷/۷	۱۲۳	کمتر از ۱۰۰ هزار	درآمد (تومان)
	۳۶/۶	۴۵	۶۳/۴	۷۸	۱۰۰ - ۲۰۰ هزار	
	۴۳/۸	۲۱	۵۶/۳	۲۷	۲۰۰ هزار و بیشتر	
—	۳۹/۲	۱۷۴	۶۰/۸	۳۷۰	کل	

جدول ۶: آیا در سال گذشته نذر و قربانی داشته‌اید؟*

X2 P	خیر		بلی		پاسخ‌ها	
	%	ت	%	ت	مشخصات افراد	
۰/۱۴۰ P=۰/۷۰۸	۳۳/۳	۱۳۸	۶۶/۷	۲۷۶	مرد	
	۳۰	۹	۷۰	۲۱	زن	
۶/۷۰۲ P=۰/۱۵۲	۲۳/۸	۱۵	۷۶/۲	۴۸	۱۸-۲۸	
	۳۶/۲	۵۱	۶۳/۸	۹۰	۲۸-۳۹	
	۳۵/۳	۳۶	۶۴/۷	۶۶	۳۹-۴۸	
	۳۹/۱	۲۷	۶۰/۹	۴۲	۴۸-۵۹	
	۲۰	۶	۸۰	۲۴	۵۹+ و	
۷/۶۹۱ P=۰/۱۰۴	۲۸/۷	۱۲	۷۱/۴	۳۰	بی‌سواد	
	۲۵	۱۲	۷۵	۳۶	ابتدایی	
	۴۵/۵	۳۰	۵۴/۶	۳۶	سیکل	
	۳۴/۳	۶۹	۶۵/۷	۱۳۲	دیپلم	
	۲۷/۶	۲۴	۷۲/۴	۶۳	بالتر از دیپلم	
۴/۴۶/۸ P=۰/۰۸۹	۳۰/۴	۱۰۲	۶۹/۶	۲۳۴	متاهل	
	۴۰/۷	۳۳	۵۹/۳	۴۸	مجرد	
۴/۴۸۰ P=۰/۰۳۴	۲۸/۸	۶۹	۷۱/۳	۱۷۱	۱-۴	
	۳۸/۲	۷۸	۶۱/۸	۱۲۶	۵-۸	
۱/۸۷۰ P=۰/۳۹۳	۳۴/۷	۱۰۵	۶۵/۳	۱۹۸	آزاد	
	۲۷/۸	۳۰	۷۲/۲	۷۸	دولتی	
	۳۶/۴	۱۲	۶۳/۶	۲۱	بیکار	
۳/۶۸۰ P=۰/۲۹۸	۳۲/۴	۶۹	۶۷/۶	۱۴۴	کمتر از ۱۰۰ هزار	
	۳۹	۴۸	۶۱	۷۵	۲۰۰ - ۱۰۰ هزار	
	۲۵	۱۲	۷۵	۳۶	۲۰۰ هزار و بیشتر	
	—	۳۳/۱	۱۴۷	۶۶/۹	۲۹۷	
					کل	

*. بدیهی است اصل اینکه انسان نیت نذر کند مستحب است اما نذر پس از نیت و عهد با خداوند متعال واجب می‌شود و اگر نیت و عهدی در بین نباشد اقدام به نذر معنا ندارد.

جدول ۷: آیا در سال گذشته خرج (اطعام به نام امامان علیهم السلام) داشته‌اید؟

X ² P	خیر		بلی		پاسخ‌ها	
	%	ت	%	ت	مشخصات افراد	
۰/۱۴۱ P=۰/۷۰۷	۱۲/۳	۵۱	۸۷/۷	۳۶۳	مرد	جنس
	۱۰	۳	۹۰	۲۷	زن*	
۱۱/۱۷۳ P=۰/۰۲۵	۹/۵	۶	۹۰/۵	۵۷	۱۸-۲۸	سن
	۸/۵	۱۲	۹۱/۵	۱۲۹	۲۸-۳۹	
	۱۷/۶	۱۸	۸۲/۴	۸۴	۳۹-۴۸	
	۱۷/۴	۱۲	۸۲/۶	۵۷	۴۸-۵۹	
	-	۰	۱۰۰	۳۰	۵۹ و +	
۱۰/۰۸۰ P=۰/۰۳۹	-	۰	۱۰۰	۴۲	بی‌سواد	تحصیلات
	۱۲/۵	۶	۸۷/۵	۴۲	ابتدایی	
	۹/۱	۶	۹۰/۹	۶۰	سیکل	
	۱۶/۴	۳۳	۸۳/۶	۱۶۸	دیپلم	
	۱۰/۳	۹	۸۹/۷	۷۸	بالتر از دیپلم	
۰/۱۴۸ P=۰/۹۲۹	۱۲/۵	۴۲	۸۷/۵	۲۹۴	متاهل	وضعیت تأهل
	۱۱/۱	۹	۸۸/۹	۷۲	مجرد	
۱۰/۶۲۸ P=۰/۰۰۱	۷/۵	۱۸	۹۲/۵	۲۲۲	۱-۴	تعداد افراد خانواده
	۱۷/۶	۳۶	۸۲/۴	۱۶۸	۵-۸	
۱/۸۷۹ P=۰/۳۹۱	۱۰/۹	۳۳	۸۹/۱*	۲۷۰	آزاد	نوع شغل
	۱۳/۹	۱۵	۸۶/۱	۹۳	دولتی	
	۱۸/۲	۶	۸۱/۸	۲۷	بیکار**	

*. بدیهی است زنان مورد مطالعه در مقاله زنان سرپرست خانوار بوده که به‌طور عمد شغال بوده و درآمد دارند. البته با اینکه در نمونه مورد بررسی درصد زنانی که این انفاق را انجام داده‌اند کمی بیشتر از درصد مردان است اما آماره کای اسکیر نشان می‌دهد که این تفاوت معنادار نیست و نتیجه مذکور قابل تعمیم به جامعه اصلی نیست.

** پرسشی ممکن در اینجا و در هر جا که رابطه رفتارهای انفاق‌آمیز با نوع شغل در مقاله، مطرح شود این است که چگونه بیکاران انفاق کرده‌اند؟ در پاسخ باید توضیح داده شود با توجه به اینکه طبقه‌بندی مشاغل در این پژوهش صرفاً بین سه دسته: مشاغل دولتی و مشاغل آزاد دائمی و دیگر افراد که شغل دائمی نداشته‌اند بی‌کار شمرده می‌شوند، بنابراین، اولاً بیکاری لزوماً به معنای نداشتن هیچ‌گونه درآمد نیست و ثانیاً افراد بیکاری در اینجا می‌توانند موقتی باشند بنابراین پس‌انداز بیکاران لزوماً صفر نمی‌باشد و می‌توانند از پس‌انداز خود ولو به مقدار کم انفاق کنند و اگر این چنین باشد که به‌طور احتمال این گونه است در این صورت باید گفت رفتارهای انفاق‌گونه در رگ و ریشه جامعه مورد مطالعه وجود دارد و این خود سرمایه اجتماعی بزرگی است که می‌توان روی آن سرمایه‌گذاری کرد. این توضیح برای تمام انواع انفاق‌هایی که در مقاله بررسی شده صدق می‌کند در جدول حاضر البته روشن است به‌علت معنادار نبودن رابطه بین این متغیر با انفاق مورد بررسی این اطلاع می‌تواند ناشی از خطای نمونه باشد. بنابراین با توجه به توزیع کای اسکیر این نتیجه تصادفی بوده و قابل تعمیم به جامعه اصلی نیست.

۵/۷۶۵ P=۰/۱۲۴	۱۵/۵	۳۳	۸۴/۵	۱۸۰	کمتر از ۱۰۰ هزار	درآمد (تومان)
	۹/۸	۱۲	۹۰/۲	۱۱۱	۱۰۰ تا ۲۰۰ هزار	
	۱۲/۵	۶	۸۷/۵	۴۲	۲۰۰ هزار و بیشتر	
—	۱۲/۲	۵۴	۸۷/۸	۳۹۰	کل	

جدول ۸: آیا در سال گذشته به مساجد کمک کرده‌اید؟

X2 P	خیر		بلی		پاسخ‌ها	
	%	ت	%	ت	مشخصات افراد	
۰/۹۱۵ P=۰/۳۳۹	۱۶/۷	۶۹	۸۳/۳	۳۴۵	مرد	جنس
	۱۰	۳	۹۰	۲۷	زن	
۲۸/۱۳۲ P=۰/۰۰۰	—	۰	۱۰۰	۶۳	۱۸-۲۸	سن
	۱۲/۸	۱۸	۸۷/۲	۱۲۳	۲۸-۳۹	
	۲۹/۴	۳۰	۶۷۰	۷۲	۳۹-۴۸	
	۱۳	۹	۸۷	۶۰	۴۸-۵۹	
	۲۰	۶	۸۰	۲۴	۵۹+ و	
۳/۰۲۴ P=۰/۵۵۴	۱۴/۳	۶	۸۵/۷	۳۶	بی سواد	تحصیلات
	۱۸/۳	۹	۸۱/۳	۳۹	ابتدایی	
	۲۲/۷	۱۵	۷۷/۳	۵۱	سیکل	
	۱۴/۹	۳۰	۸۵/۱	۱۷۱	دیپلم	
	۱۳/۸	۱۲	۸۶/۲	۷۵	بالتر از دیپلم	
۱۲/۷۵۶ P=۰/۰۰۲	۱۹/۶	۶۶	۸۸/۹	۲۷۰	متاهل	وضعیت تأهل
	۳/۷	۳	۹۶/۳	۷۸	مجرد	
۲/۳۳۸ P=۰/۱۲۶	۱۳/۸	۳۳	۸۶/۳	۲۰۷	۱-۴	تعداد افراد خانواده
	۱۹/۱	۳۹	۸۰/۹	۱۶۵	۵-۸	
۶/۵۳۶ P=۰/۰۳۸	۱۸/۸	۵۷	۸۱/۲	۲۴۶	آزاد	نوع شغل
	۸/۳	۹	۹۱/۷	۹۹	دولتی	
	۱۸/۲	۶	۸۱/۸	۲۷	بیکار	
۹/۱۹۵ P=۰/۰۲۷	۱۸/۹	۳۹	۸۱/۷	۱۷۴	کمتر از ۱۰۰ هزار	درآمد (تومان)
	۱۴/۶	۱۸	۸۵/۴	۱۰۵	۱۰۰ - ۲۰۰ هزار	
	۲۵	۱۲	۷۵	۳۶	۲۰۰ هزار و بیشتر	
—	۱۶/۲	۷۲	۸۳/۸	۳۷۲	کل	

جدول ۹: آیا در سال گذشته به برگزاری مراسم مذهبی کمک کرده‌اید؟

X2 P	خیر		بله		پاسخ‌ها	
	%	ت	%	ت	مشخصات افراد	
۰/۳۲۱ P=۰/۶۳۹	۳۶/۱	۱۰۸	۷۳/۹	۳۰۶	مرد	جنس
	۳۰	۹	۷۰	۲۱	زن	
۴۸/۶۵۳ P=۰/۰۰۰	۴/۸	۳	۹۵/۲	۶۰	۱۸ - ۲۸	سن
	۲۱/۳	۳۰	۷۸/۷	۱۱	۲۸ - ۳۹	
	۳۵/۳	۳۶	۶۴/۷	۶۶	۳۹ - ۴۸	
	۴۷/۸	۳۳	۵۲/۲	۳۶	۴۸ - ۵۹	
	۹۰	۲۷	۱۰	۳	۵۹ و +	
۸/۶۵۹ P=۰/۰۷۰	۱۴/۳	۶	۸۵/۷	۳۶	بی‌سواد	تحصیلات
	۱۸/۸	۹	۸۱/۳	۳۹	ابتدایی	
	۳۱/۸	۲۱	۶۸/۲	۴۵	سیکل	
	۲۵/۴	۵۱	۷۴/۶	۱۵۰	دیپلم	
	۳۴/۵	۳۰	۶۵/۵	۵۷	بالتر از دیپلم	
۲۱/۲۱۰ P=۰/۰۰۰	۲۹/۵	۹۹	۷۰/۵	۲۳۷	متاهل	وضعیت تأهل
	۷/۴	۶	۹۲/۶	۷۶	مجرد	
۷/۰۰۴ P=۰/۰۰۸	۲۱/۳	۵۱	۷۸/۸	۱۸۹	۱ - ۴	تعداد افراد خانواده
	۳۲/۴	۶۶	۶۷/۶	۱۳۸	۵ - ۸	
۱/۳۹۷ P=۰/۴۹۷	۲۴/۸	۷۵	۷۲/۵	۲۲۸	آزاد	نوع شغل
	۳۰/۶	۳۳	۶۹/۴	۷۵	دولتی	
	۲۷/۳	۹	۷۲/۷	۲۴	بیکار	
۲۲/۱۳۹ P=۰/۰۰۰	۲۶/۸	۵۷	۷۳/۲	۱۵۶	کمتر از ۱۰۰ هزار	درآمد (تومان)
	۲۹/۳	۳۶	۷۰/۷	۸۷	۲۰۰ - ۱۰۰ هزار	
	۴۳/۸	۲۱	۵۶/۳	۲۷	۲۰۰ هزار و بیشتر	
—	۳۶/۴	۱۱۷	۷۳/۶	۳۲۷	کل	

جدول ۱۰: آیا در سال گذشته به دیگران کمک کرده‌اید؟

X ² P	خیر		بلی		پاسخ‌ها	
	%	ت	%	ت	مشخصات افراد	
۵/۹۲۰ P=۰/۰۱۵	۱۶/۷	۶۹	۸۳/۳	۳۴۵	مرد	جنس
	-	۰	۱۰۰	۳۰	زن	
۶/۶۰۴ P=۰/۱۵۸	۴/۸	۳	۹۵/۲	۶۰	۱۸-۲۸	سن
	۱۴/۹	۲۱	۸۵/۱	۱۲۰	۲۸-۳۹	
	۱۷/۶	۱۸	۸۲/۴	۸۴	۳۹-۴۸	
	۱۳	۹	۸۷	۶۰	۴۸-۵۹	
	۲۰	۶	۸۰	۲۴	۵۹ و +	
۳/۸۵۸ P=۰/۴۲۶	۱۴/۳	۶	۸۵/۷	۳۶	بی‌سواد	تحصیلات
	۱۲/۵	۶	۸۷/۵	۴۲	ابتدایی	
	۲۲/۷	۱۵	۷۷/۳	۵۱	سیکل	
	۱۳/۴	۲۷	۸۶/۶	۱۷۴	دیپلم	
	۱۷/۲	۱۵	۸۲/۸	۷۲	بالتر از دیپلم	
۴/۸۵۴ P=۰/۰۸۸	۱۳/۴	۴۵	۸۶/۶	۲۹۱	متاهل	وضعیت تأهل
	۲۲/۲	۱۸	۷۷/۸	۶۳	مجرد	
۳/۶۷۹ P=۰/۰۵۵	۱۲/۵	۳۰	۸۷/۵	۲۱۰	۱-۴	تعداد افراد خانواده
	۱۹/۱	۳۹	۸۰/۹	۱۶۵	۵-۸	
۱۳/۴۴۲	۱۹/۸	۶۰	۸۰/۲	۲۴۳	آزاد	نوع شغل
	۵/۶	۶	۹۴/۴	۱۰۲	دولتی	
	۹/۱	۳	۹۰/۹	۳۰	بیکار	
۱۱/۵۳۰ P=۰/۰۰۹	۲۱/۱	۴۵	۷۸/۹	۱۶۸	کمتر از ۱۰۰ هزار	درآمد (تومان)
	۱۲/۲	۱۵	۸۷/۸	۱۰۸	۱۰۰ - ۲۰۰ هزار	
	۱۲/۵	۶	۸۷/۵	۴۲	۲۰۰ هزار و بیشتر	
—	۱۵/۵	۶۹	۸۴/۵	۳۷۵	کل	

جدول ۱۱: چه اندازه با پرداخت انفاق موافقت دارید؟

X ² P	نظری ندارم		به طور کامل مخالفم		مخالفم		موافقم		به طور کامل موافقم		پاسخها	
	%	ت	%	ت	%	ت	%	ت	%	ت	مشخصات افراد	
۲۳/۶۰۳ P=۰/۰۰۰	۰/۸	۳	۶/۷	۲۴	۲۱/۸	۷۸	۲۴/۹	۱۵۳	۲۷/۷	۹۹	مرد	
	۱۲/۵	۳	-	۰	۲۵	۶	۲۵	۶	۳۷/۵	۹	زن	
۵۲/۲۰۳ P=۰/۰۰۰	-	۰	۵/۹	۳	۲۹/۴	۱۵	۴۱/۲	۲۱	۲۳/۵	۱۲	۱۸-۲۸	
	۲/۴	۳	۷/۳	۹	۲۲	۲۷	۳۶/۶	۴۵	۳۱/۷	۳۹	۲۸-۳۹	
	۳/۳	۳	-	۰	۲۰	۱۸	۳۶/۷	۳۳	۴۰	۳۶	۳۹-۴۸	
	-	۰	۹/۵	۶	۱۴/۳	۹	۶۶/۷	۴۲	۹/۵	۶	۴۸-۵۹	
۲۷/۲۳۳ P=۰/۰۳۹	-	۰	۱۰	۳	۳۰	۹	۵۰	۱۵	۱۰	۳	بی سواد	
	-	۰	۷/۱	۳	۲۱/۴	۹	۴۲/۹	۱۸	۱۸/۶	۱۲	ابتدایی	
	-	۰	-	۰	۳۱/۶	۱۸	۴۲/۱	۲۴	۲۶/۳	۱۵	سیکل	
	۱/۷	۳	۵/۲	۹	۲۰/۷	۳۶	۴۴/۸	۷۸	۲۷/۶	۴۸	دیپلم	
	۳/۸	۳	۱۱/۵	۹	۱۵/۴	۱۲	۳۰/۸	۲۴	۳۸/۵	۳۰	بالتر از دیپلم	
۱۸/۲۹۳ P=۰/۰۱۹	۲	۶	۵/۹	۱۸	۲۱/۸	۶۶	۳۹/۶	۱۲۰	۳۰/۷	۹۳	متاهل	
	-	۰	۱۰	۶	۲۵	۱۵	۴۰	۲۴	۲۵	۱۵	مجرد	
۵/۰۲۶ P=۰/۲۸۵	۱/۵	۳	۵/۹	۱۲	۲۶/۵	۵۴	۳۹/۷	۸۱	۲۶/۵	۵۴	۱-۴	
	۱/۷	۳	۶/۸	۱۲	۱۶/۹	۳۰	۴۴/۱	۷۸	۳۰/۵	۵۴	۵-۸	
۷/۵۰۳ P=۰/۴۸۳	۱/۲	۳	۵/۸	۱۵	۲۰/۹	۵۴	۴۳	۱۱۱	۲۹/۱	۷۵	آزاد	
	۳	۳	۶/۱	۶	۲۴/۲	۲۴	۳۶/۴	۳۶	۳۰/۳	۳۰	دولتی	
	-	۰	۱۲/۵	۳	۲۵	۶	۵۰	۱۲	۱۲/۵	۳	بیکار	
۴۱/۲۸۷ P=۰/۰۰۰	-	۰	۶/۷	۱۲	۲۳/۳	۴۲	۴۰	۷۲	۳۰	۵۴	کمتر از ۱۰۰ هزار	
	۵/۹	۶	۵/۹	۶	۱۴/۷	۱۵	۴۷/۱	۴۸	۲۶/۵	۲۷	۱۰۰-۲۰۰ هزار	
	-	۰	-	۰	۳۱/۳	۱۵	۲۵	۱۲	۴۳/۵	۲۱	۲۰۰ هزار و بیشتر	
	۱/۶	۶	۶/۳	۲۴	۲۲	۲۴	۴۱/۷	۱۵۹	۲۸/۳	۱۰۸	کل	

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

انفاق مالی یکی از رفتارهای مصرفی جامعه دینی است که شدیداً مورد تأکید اسلام است و منظور از آن هر گونه پرداخت مالی به نیازمندان برای کسب رضایت خداست که یا به صورت واجب و یا به صورت مستحب صورت می‌گیرد یافته‌های این مطالعه در یک نمونه تصادفی ۴۴۴ خانواری از شهر بهبهان نشان می‌دهد:

۱. حدود ۳۶/۵ درصد از جامعه مورد مطالعه دست‌کم یکبار در عمرشان خمس پرداخت کرده‌اند باید به این نکته توجه داشت که بیش از ۶۰ درصد از خانوارها درآمدی کمتر از ۲۰۰ هزار تومان در ماه داشته‌اند. بنابراین به آنها خمس تعلق نمی‌گرفته است. درصد افرادی که خمس پرداخت کرده‌اند با افزایش درآمد ابتدا افزایش سپس کاهش می‌یابد و با افزایش تحصیلات پرداخت خمس کاهش می‌یابد اما با افزایش سن افزایش می‌یابد؛
۲. ۶۰/۸ درصد از خانوارهای مورد مطالعه زکات فطره خود را پرداخت کرده‌اند این مسئله به طور احتمال به این علت است که حدود ۳۰ درصد از خانوارها زیر خط فقر بوده و به آنها زکات فطره تعلق نمی‌گرفته است به هر حال این متغیر با سطح تحصیلات درآمد و دیگر متغیرهای زمینه‌ای رابطه معناداری ندارد؛
۳. به طور کلی ۶۰/۸ درصد از جامعه مورد مطالعه به صندوق صدقات کمک می‌کنند؛
۴. ۶۶/۹ درصد از جامعه مورد مطالعه به نذر و یا قربانی مبادرت می‌کنند؛
۵. ۸۷/۸ درصد از جامعه مورد مطالعه به نام امامان علیهم‌السلام به اطعام و خرج اقدام می‌کنند؛
۶. ۸۳/۷ درصد به مساجد کمک می‌کنند که با سن، وضعیت تأهل، نوع شغل و سطح درآمد رابطه دارد؛
۷. ۷۳/۶ درصد از افراد مورد مطالعه به برگزاری مراسم مذهبی کمک می‌کنند که با سن، وضعیت تأهل، تعداد افراد خانواده، سطح درآمد رابطه دارد؛
۸. ۸۴/۵ درصد از افراد مورد مطالعه به طور مستقیم کمک بلاعوض می‌کنند و با جنس و سطح درآمد رابطه دارد؛
۹. به طور کلی ۷۰ درصد از افراد جامعه به انفاق‌های مستحب باور دارند که با جنس، سن، سطح تحصیلات، وضعیت تأهل و سطح درآمد رابطه دارد؛
۱۰. در اکثر موارد با افزایش سن درجه اعتقاد به پرداخت انفاق‌های مستحب افزایش می‌یابد؛

۱۱. در اکثر موارد به‌طور متوسط رابطه مثبتی بین درآمد و میزان انفاق (های مستحب) وجود دارد؛

۱۲. در اکثر موارد با افزایش باور به انفاق، میزان انفاق افزایش می‌یابد؛
از آنجایی که به‌طور نظری میزان انفاق‌های مستحب و واجب قابل توجه بوده و به احتمال قوی برای رساندن سطح زندگی فقیران به بالاتر از خط فقر و در حد متوسط جامعه کافی است؛ بنابراین، به نظر می‌رسد باید دو کار به‌صورت همزمان انجام شود تا بتوان از این ظرفیت عظیم برای رفع فقر استفاده کرد.

۱. افزایش آگاهی و کمک به رشد اعتقادات افراد برای پرداخت حقوق واجب مالی و تشویق آنها برای پرداخت‌های غیرواجب و داوطلبانه، به‌گونه‌ای که درصد بالاتری به پرداخت انفاق‌های مستحب و واجب اقدام کنند.

۲. سازماندهی نهاد انفاق برای رفع فقر و تأمین اجتماعی.*

بخش نخست با فرهنگ‌سازی از طریق آموزش‌های غیررسمی و رسمی به منظور نهادینه کردن این ارزش ممکن می‌شود مثبت‌بودن رابطه سطح تحصیلات با انفاق‌های واجب و مستحب در اغلب موارد مؤید ضرورت فرهنگ‌سازی و نقش آن در نهادینه کردن این نهاد با ارزش است. اهمیت توجه به سازماندهی نهاد انفاق برای رفع فقر و تأمین اجتماعی به مدیریت جامعه برمی‌گردد که باید یک نهاد واسط بین نیازمندان و پرداخت‌کنندگان انفاق‌های واجب و مستحب پدید آورد که بتواند انفاق‌های پیش‌گفته را دریافت کرده و براساس اولویت‌بندی به افراد مشمول رساند. این بند البته به‌طور مستقیم از دل مطالعه‌های میدانی استخراج نشده اما لازمه توجه به کارایی انفاق برای رفع فقر و تأمین اجتماعی، فراهم‌ساختن سازوکار لازم به منظور سازماندهی نهاد انفاق در جامعه است.

*. کمیته امداد و دیگر نهادهای رسمی قاعداً باید این وظیفه را انجام دهند اما اطلاعات نشان می‌دهد که اساس بوجه این نهادها دولتی است و از انفاق‌های واجب یا مستحب تأمین نمی‌شود، بنابراین جمع‌آوری انفاق‌های واجب و مستحب احتیاج به سازماندهی و بازبینی موارد مصرف آن دارد.

منابع و مأخذ

أ. فارسی

۱. ابراهیمی، محمدحسین، ۱۳۷۵ش، اقتصاد در قرآن (تولید، توزیع، مصرف و رشد)، قم: دفتر تبلیغات اسلامی.
۲. احمدی میانجی، علی، ۱۳۶۳ش، اصول مالکیت در اسلام، قم: انتشارات اسلامی.
۳. اکرمی، غلامرضا، ۱۳۷۴ش، صدقه و نفع آن در تأمین اجتماعی، مشهد: نشر آگاه.
۴. برانت، کریستینا، ۱۳۸۳ش، دولت رفاه و حمایت‌های اجتماعی، ترجمه هرمز همایون‌پور، تهران: مؤسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی.
۵. بیات، اسدالله، ۱۳۶۵ش، منابع مالی دولت اسلامی، بهبهان: کیهان.
۶. بیستونی، محمد، ۱۳۷۷ش، فقر و ثروت از دیدگاه اسلام، بهبهان: همگامان.
۷. پهلوان، علی‌رضا، ۱۳۸۰ش، انفاق، بهبهان: جوان.
۸. جناتی، محمدابراهیم و دیگران، ۱۳۶۱ش، توازن ثروت در حکومت اسلامی، قم: حاذق.
۹. حامدمقدم، احمد، ۱۳۶۸ش، پژوهشی در نظام حمایتی اسلام، مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.
۱۰. حسینی، مرتضی، ۱۳۸۰ش، اسلام و راهکار کاهش فاصله طبقاتی (امور اقتصادی و مالی در قرآن)، قم: فرهنگ قرآن.
۱۱. حکیمی، محمد، ۱۳۷۶ش، معیارهای اقتصادی در تعالیم رضوی، قم: دفتر تبلیغات اسلامی.
۱۲. رفعتی، جلال، ۱۳۵۷ش، اصول حاکم بر روابط اقتصادی اسلام، بهبهان: میلاد.
۱۳. سلطانی، غلامرضا، ۱۳۶۰ش، درس‌هایی از اقتصاد اسلامی، قم: دارالفکر.
۱۴. سیدقطب، ۱۴۱۵ش، فی ظلال القرآن، بیروت: دارالشرق.
۱۵. طباطبایی، سیدمحمدحسین، ۱۳۹۷ق، المیزان فی تفسیر القرآن، ۳، قم: دارالمکتب الاسلامیه.

۱۶. قرطبی، ابو عبدالله محمد، ۱۴۰۱ق، الجامع الاحکام القرآن، قاهره: دارالنشر.
۱۷. کریمی عربی، محمد علی، ۱۳۷۸ش، حدیث امداد، بهبهان: کانون علم و دین.
۱۸. منتظری، حسینعلی، ۱۴۱۴ق، کتاب الزکاه، قم: نشر التفکر.
۱۹. منتظری، محمد، بی تا، فقر و غنا، بهبهان: چاپخانه زهره.
۲۰. موسایی، میثم، ۱۳۸۰ش، مبانی و جهت گیری اقتصادی در نهج البلاغه، تهران: وزارت اقتصاد و دارایی.
۲۱. هیربند، علی، ۱۳۵۲ش، بحثی در مسایل اقتصادی اسلام، بهبهان: چاپخانه شرکت سهامی کتاب.
۲۲. واعظی نژاد، حسین، ۱۳۷۹ش، آینده ای بهتر در پرتو انفاق، بهبهان: مولف.

ب. انگلیسی

1. Allan, Mahdi, 1965, *The Theory of Charity in Islam in Proceeding of the Second Conference of Academy of Islamic Research Hell, At – Azhor (Cairo).*

صفحه خالی